

ASPECTE ONTOLOGICE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Rodica MAISTRU

Universitatea de Stat din Tiraspol, dr. în filosofie, conf. univ.,
Chișinău, Republica Moldova

Vasile CREȚU

Universitatea de Stat din Tiraspol, dr. în istorie
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Maistru Rodica, rodica.maistru@ssu.utm.md

ONTOLOGICAL ASPECTS IN THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

Abstract: *This paper elucidates the application of philosophical discourse in the analysis of issues related to education and teaching, approached in its ontological aspect. The idea of the article is suggested by permanent searches with pedagogical interest, oriented in determining some teleological and technological approaches, in the analysis of the intellectual and moral development of man and his integration in the social system. We come to conclusions about the topicality of enriching the educational process within an integral education system with philosophical reflections, because only in such a way, it can respond to emerging challenges of local and global scope.*

Keywords: *philosophy, education, teaching, ontology of education and causation, causality, functionality, social determinism.*

Adnotare: *Prezenta lucrare elucidează aplicarea discursului filosofic asupra analizei problematicii referitoare la educație și învățământ, abordată în aspectul ei ontologic. Ideea articolului este sugerată de căutări permanente cu interes pedagogic, orientate în determinarea unor abordări cu caracter teleologic și tehnologic, în analiza dezvoltării intelectuale și morale ale omului, integrarea lui în sistemul social. Venim cu concluzii despre actualitatea îmbogățirii procesului educațional în cadrul unui sistem integral de învățământ cu reflecții filosofice, pentru că doar în asemenea mod, acesta poate să răspundă provocărilor emergente de anvergură locală și planetară.*

Cuvinte – cheie: *filosofie, educație, învățământ, ontologia educației și a învățământului, cauzalitate, funcționalitate, determinism social.*

Educația îl însoțește pe om pe parcursul tuturor epocilor istorice. Corelând cu procesele sociale, din cele mai străvechi timpuri ea nu și-a pierdut importanța nici în contextul actual. Ba mai mult, educația devine o prioritate a zilelor noastre. Grație învățământului și educației putem spune despre om că se naște de două ori: o dată - ca individ biologic, iar a doua oară - ca ființă capabilă să valorifice

a cel tezaur cultural de care dispune societatea. Realizarea acestor obiective pune problema unor abordări cu caracter filosofic, determinarea unor aspecte ale problemei date în sens concret axiologic.

Din perspectiva procesului educativ actual putem identifica următoarele probleme:

- Axiologia mecanismelor de piață;
- Toleranței, pluralismului și a varietății culturale;
- Încrederea între popoare și a colaborării lor pașnice;
- Utilizarea largă a mijloacelor de comunicare în masă (a computerului, internetului), democrației și respectării legislației;
- Conceperea culturii ca valoare fundamentale și a coexistenței umane;
- Universalismului în aspectul gândirii planetare și a cele locale în același timp;
- Formarea conștiinței național-statele și a cele continental-mondiale;

Aceste sunt elemente constructive a acelei realități în care există omul. Ele, în mod inevitabil, au impact asupra educației sau în cel mai direct mod, pot deveni terenul activității educaționale. Este oportun să abordăm educația, care îl pregătește pe om de posibila pierdere a propriul "Eu", de influențele culturii de masă și a microlumii, educație pentru care este primară macrolumea, educația în care omul se realizează pe sine - atât inițiatorii procesului (educatorii), cât și cei care sunt educați.

Este firesc faptul, că problemele reflecției filosofice, cu caracter educativ, luate multiaspectual, trezesc interes din partea cercetătorilor. În practica contemporană de cercetare s-a stabilit o abordare structural - funcțională, în raport cu problemele învățământului, care încearcă să o realizeze în aspect metodologic.

În acest sens, vorbim despre căutări permanente cu interes pedagogic orientate în determinarea unor caracteristici esențiale teleologice și tehnologice ale procesului de învățământ, în analiza dezvoltării intelectuale și morale a omului, integrarea lui în mediul social și aprecierea rolului sistemului de învățământ în acest context.

Funcția metodologică a filosofiei, în raport cu știința pedagogică, se manifestă prin elaborarea unui sistem de principii și metode generale de cercetare, care capătă forma unui fundament teoretic, bazat în egală măsură pe conștientizarea practicii precedente și pe elaborarea unor paradigme în filosofia educației și teoria învățământului.

Grație unor circumstanțe istorice, multe din cele, care au fost acumulate în domeniul dat, nu au fost valorificate până la urmă. Astăzi, la o nouă etapă de dezvoltare a științei pedagogice, în condițiile când, ea încearcă să conștientizeze orientarea personalizată a învățământului, apare necesitatea de a o aborda și prin prisma problematicei ontologice.

Ontologie - cuvânt, care provine din limba greacă. "Ontos" - înseamnă existență, "Logos" - cuvânt, lege, știință, rațiune, raționament. Prin urmare, ontologia-este învățătura despre existență.

Concepția ontologică a educației - nu este o invenție a gândirii pedagogice contemporane. Abordarea educației și în general învățământului, ca o modalitate de existență a copilului, ca proces natural, care se manifestă printr-un mod de viață, liber, în care fiecare act de învățare și instruire, educație și autoeducație să fie pătruns de esențe, valori și scopuri care rezultă din anumite obiective personale, are la bază importante premise filosofice și tradiții pedagogice. Concepțiile cu caracter teoretico-științific, deseori îi face pe cercetătorii din domeniu să treacă peste viața omului în aspectele ei cotidiene, peste psihologia personalității, care este unicală și irepetabilă și orientarea în acest aspect, la pedagogia vieții, pedagogia Existenței. Abordând probleme cu caracter pedagogic, ca regulă, ne bazăm pe știința pedagogică, care îl evidențiază pe Om în general, iar procesul de educație îl

construiește pe repere teoretice prestabilite. Știința pedagogică ca și orice domeniu științific, fixează fenomenele tipice, care se repetă, sugerându-le caracter de lege, unicul vector de abordare a problemelor cu caracter pedagogic.

Pedagogia luată în aspectul ei științific l-a plasat pe om în centrul unor studii, care ușor sunt comparabile cu cele, pe care le realizează științele exacte. Rațiunea, în acest context devine o prerogativă, atât a teoriei pedagogice, cât și a practicii educative. În realitate însă, omul autentic nu întotdeauna se înscrie în algoritmele acestei pedagogii, pe care tradițional o considerăm științifică. Viața este o reflectare a realității pedagogice, presupune existența subiectului, care activează, iubește, crede suferă, aspiră. Mai mult ca atât, oamenii sunt unici și irepetabili și fac parte, la rândul său, dintr-un sistem unic de valori, scopuri, necesități, dorințe ș.a.m.d.

Aceste lucruri sunt valabile și pentru pe subiecții procesului educativ, dar și pentru cei care sunt supuși acestui proces. Analizând aceste probleme, trebuie să pornim de la premisa kantiană despre aceea, că știința ca o mare realizare a omenirii (modalitățile) ei de abordare a lucrurilor este strict limitată. Viața spirituală, experiența metafizică a omenirii din spusele lui Friedrich Nietzsche, se află în afara acestor hotare.

În filosofie noțiunea de om este o categorie abstractă, care fixează generalul, anume el este obiectul de studii al științei pedagogice. Dar dacă ne limităm doar la aspectul general, atunci riscăm să nu-l observăm pe omul concret - cea mai importantă și necesară valoare a societății și culturii, omul ca imanentă a progresului. Acest lucru poate fi numit drept proces de obiectivare a subiectului (luat în aspect existențialist). Anume aceasta, în opinia noastră, este domeniul de reflecție și scopul pedagogiei existenței în aspectul ei ontologic.

Abordând problema delimitării sferelor și posibilităților pedagogiei devine sugestivă formula: "Pedagogia în temeiul său este științifică, iar ca manifestare practică - artă". În lumina acestei formule, profesionalismul educatorului vine ca o corelație a cunoștințelor teoretice și a artei realizării lor.

Prin urmare, abordările cu caracter gnoseologică - științific în teoria și practica educației, trebuie completate de cele ontologice, existențiale, în care pulsează viața spirituală a copilului, în care este suflet, este loc pentru existența metafizică și filosofică. În aceasta constă perspectiva dezvoltării procesului educațional - ca teorie și practică, ca fenomen luat în aspectul lui pedagogic și sociologic. Anume în lipsa unor astfel de abordări, noi vedem cele mai importante lacune a pedagogiei precedente. Dar înainte de a ne aprofunda în analiza aspectului ontologic a educației și învățământului este important să ținem cont de următoarele repere:

1. Învățământul - este un fenomen, un sistem pentru care este caracteristic existența unor calități invariabile proprii lui, luate în integritatea sa cât și fiecărui din componentele acestuia. Este vorba despre - mobilitate, dinamicitate, variabilitate, capacitate de adaptare, integritate.

2. Sistemul de învățământ este contradictoriu, prin urmare, dialectic. În primul rând, el trebuie să se manifeste printr-un grad înalt de adaptabilitate în raport cu schimbările social-economice din societate, în același timp, să fie stabil, să nu fie supus unor influențe de moment, să nu balanseze dintr-o extremitate în alta ca esență pedagogică. În al doilea rând, sistemul de învățământ are menirea să asigure continuitatea concepțiilor și paradigmatelor educaționale, având un rol prognostic, asigurând pregătirea tinerilor pentru viață.

3. Sistemul de învățământ trebuie să se manifeste ca o integritate, chiar dacă componentele lui se caracterizează prin diferențiere și variabilitatea. Integritatea bazată pe ideea asigurării continuității

învățământului, este confirmată de practică - anumite curențe în funcționarea unui component sau altuia în cadrul acestuia poate avea impact negativ asupra sistemului în întregime.

4. Funcționarea sistemului de învățământ trebuie să se focalizeze pe ideea - că nu este o structură închisă și strict centralizată, chiar dacă este determinat din punct de vedere etnic, economic, cibernetic ș.a.. El trebuie să fie deschis capabil pentru autocogniție, reflecție, îmbogățire cantitativă și calitativă, transformări permanente în corespundere cu acele schimbări care au loc în societate.

Care este esența aspectului ontologic în educație? Baza metodologică a oricăror abordări sunt noțiunile cheie sau categoriile. În acest context, evidențiem următoarele: "Existență umană", "Om", "Educație".

„**Existență umană**” - reflectă viața unui om concret, luată în toată plinătatea ei, inclusiv corporală și sufletească, cea spirituală împreună cu motivele, scopurile, rezultatele activității și urmările posibile ale acesteia, cu unele necesități conștientizate și neconștientizate, tendințe și doleanțe. Aceasta nu este doar o viață aici și acum, dar și niște posibilități vitale, care se manifestă sub formă de premise și experiență socio-individuală.

"Educație" .Nu poate fi concepută doar ca influență și ca formare. Aspectul pedagogic al acestei noțiuni include activitatea comună a tuturor subiecților procesului educativ, orientată în crearea, susținerea, reproducerea acelor condiții, care contribuie autodezvoltării, autorealizării, autoeducației. Din această perspectivă, autoeducația este o autodezvoltare gestionată de individ, atunci când el cu forțele proprii, bazându-se pe anumite condiții materiale, pe experiența de viață, pe suportul și competența educatorului și a altor subiecți a procesului educațional, în măsură maximal posibilă se realizează pe sine însuși. Abordarea ontologică concepe educația de fapt, nu ca pe o pregătire pentru viață și nici pentru exercitarea unui anumit rol social, ci ca o modalitate a existenței, o autosustenabilitate a personalității, orientată către sine.

Educația nu poate avea scopuri exteriorizate. Omul educat - este omul capabil să se autodezvolte, să se autorealizeze și să se autoeduce. El nu neapărat trebuie să corespundă unor anumite standarde sau unor anumite idealuri, el trebuie să corespundă propriului "Eu", să fie într-o armonie cu el. Acest tip de existență umană (luată în context ontologic) poate fi numit Adevăr existențial.

Delimitările teoretico-gnoseologice sunt focusate în temei pe noțiunea de personalitate, pedagogia existențială își modelează concepția bazându-se pe categoria "om". Această noțiune reflectă nu numai contextul social, dar și alte multiple aspecte de existență a individului - natural, spiritual, istoric, cosmologic ș.a.

Așa dar, specificul abordării ontologice în educație - este accentul pe înțelegerea reciprocă a subiecților participanți la acest proces. Acest lucru este evident prin faptul, că existența umană luată în integritatea sa, în deschiderea pentru trecut, prezent și viitor nu poate fi contemplată, adică studiată prin intermediul metodelor științifice. Ea poate fi, din cuvintele lui Martin Heidegger, doar înțeleasă și concepută. Iată de ce aspectul ontologic în educație și învățământ trebuie să se focalizeze pe ideea elaborării unor tehnologii de înțelegere, esența cărora constă în tendința permanentă de înțelegere a altor și de sine, de orientarea către cultura unui dialog continuu.

Destinul multiplelor concepții pedagogice, metodologice poate fi determinat nu numai prin actualitatea lor, dar și prin intermediul unui șir de factori de natură psihologică, sociologică, metodică. Care sunt, în acest context, "mecanismele" și căile de valorificare a abordărilor ontologice în practica educației?

Primul - ține de un anumit nivel de pregătire filosofică a educatorului. Pentru cei ce împărtășesc conceptul ontologic, axarea pe principiile filosofiei antropologice este o necesitate stringentă. Acest lucru este un element indisolubil al pregătirii lor profesionale. Antropologia este un domeniu de reflecție filosofică despre esența omului, locul și predestinarea lui în cadrul sistemului social, cultural, cosmologic.

Al doilea - elaborarea și valorificarea nu numai a metodologiei și metodicilor de înțelegere, ci și a ideii propriu-zise de concepere (înțelegere) a lucrurilor. Este vorba nu de înțelegerea unor cazuri și procese particulare, ci de concepere a modului de existență. Înțelegerea în contextul educației nu are un scop bine determinat, grație faptului că nu există om, pur și simplu supus procesului educațional ca un fapt împlinit. Cel ce este educat, el însuși un proces de dezvoltare și schimbare continuă. În acest context, scopul suprem al înțelegerii este valorificarea existenței autentice a persoanei supuse procesului educațional și acelor căi unice de actualizare a tuturor posibilităților ei.

Al treilea mecanism este legat de restructurarea învățământului pedagogic - pregătirea psihologică a educatorului. Acest volum de cunoștințe din domeniul psihologiei reprezentat prin teorii raționaliste despre psihică ca o însușire a materiei înalt organizate, pentru realizarea ideii înțelegerii și a dialogului, nu este suficient. În acest context, știința psihologică trebuie să abordeze problemele psihicului uman din perspectiva cauzelor activității lui, sugerate nu atât de realitatea obiectivă cât de cea subiectivă. Este vorba de formularea unor principii care ar sta la baza evoluției psihologiei descriptiv-umaniste.

Al patrulea - cel mai important mecanism, care constă în asimilarea metodologiei aspectului ontologic legat de dialog. Dialogul în contextul educației - nu este doar un mijloc relațional, ci conceperea modalității de existență și coexistență. Realizarea dialogului comportă soluționarea multor sarcini cu caracter educațional, iar în sens larg al cuvântului, poate fi declarat drept scop al educației.

Mai mult ca atât, în contextul temei abordate, vom încerca să evidențiem principala semnificație a dialogului, care ne permite să-l analizăm în calitate de cel mai important tip de comunicare pedagogică, care corespunde modului de existență a tuturor subiecților procesului instructiv. **Dialogul**, din perspectiva problematici analizate în lucrare, nu este o discuție orientată în stabilirea adevărului. El este o mișcare direcționată de la adevăr către înțelegerea reciprocă. Adevărul - este punctul inițial al dialogului, așa numitul "teritoriu de acord reciproc". Prin urmare, părțile tind să se înțeleagă să pătrundă în sensul existenței. Așa dar, dacă scopul discuției, polemicii este adevărul, atunci scopul dialogului este înțelegerea reciprocă și conceperea lumii. În acest sens, dialogul niciodată nu se epuizează, el se transformă într-un mod de existență a omului printre alți oameni. **Este o modalitate de existență a oamenilor la diferite trepte de organizare socială.**

Dialogul în educație- nu este o modalitate de soluționare a unor sarcini cu caracter pragmatic, el are un scop bine determinat. Realizarea lui înseamnă soluționarea, în același timp a multor obiective educaționale- înțelegere reciprocă, abilitatea de a asculta și a fi ascultat, grija și toleranță. Dialogul nu este doar modul de cogniție reciprocă, ci **modul de existență și coexistență a educatorului și a celui supus procesului educativ**, unde lipsește înstrăinarea reciprocă între cei încadrați în el.

Valorificarea dialogului, ca o modalitate a existenței cere eforturi spirituale consistente a participanților la acest proces, în special din partea educatorului. Procesele educaționale, învățământul ca modalități de existență a omului la etapele evoluției lui timpurii, luate din perspectiva aspectului metodologic, rezidă în ideea, precum că învățământul este un proces integrat de formare și

dezvoltare a personalității, imanent valorificării de către ea a unor norme, morale, însușirea de asemenea, a diferitor tipuri de informație. Pe de altă parte, această noțiune, trebuie analizată prin prisma aspectului complementar - este vorba de educație. Abordarea complexă a problemei date, necesită utilizarea a acestor două noțiuni: "învățământ" și "educație", sensul cărora trebuie să recunoaștem, nu întotdeauna este clar specificat în literatura de specialitate, având momente de tangență. În același timp, este important să identificăm semnificația fiecăruia din ele.

Vorbind despre "**educație**" presupunem sau procesul de formare a personalității, însușirea de către ea a acelor abilități comportamentale și a normelor sociale caracteristice societății date sau rezultatul acestui proces - omul propriu-zis educat. "**Învățământ**" - procesul de însușire și rezultatul de valorificare de către om a conținutului unor aspecte culturale concrete, căpătarea unor cunoștințe și abilități, utilizarea lor. Este interesant faptul, că semantica cuvântului "education" (de la lat."education" - educație, creștere, cultivare), în limba engleză are aceeași semnificație - cuprinde întregul proces de valorificare de către om a culturii societății, care presupune în același timp: educație, dezvoltarea capacităților, căpătarea abilităților cognitive și culturale ș.a. Deseori aceste noțiuni se utilizează în dependență de context.

Îmbinarea de cuvinte "philosophy of education" înseamnă în traducerea din engleză "filosofia învățământului". Institut social, care își ia obligațiunea să contribuie substanțial la valorificarea tinerilor, în sensul cel mai larg al cuvântului (sistem de învățământ). Noi vom utiliza această noțiune pentru desemnarea unui proces integral și complex de modelare a omului în creștere.

Esența acestei noțiuni, este analizată de unul din clasicii filosofiei analitice R. Pitere în lucrarea "Etica și învățământul". În opinia sa învățământul presupune o transmitere premeditată cunoștințelor cu adevărat valoroase prin intermediul unor metode acceptabile din punct de vedere moral. Sunt importante ideile lui cu referire la învățământ ca realizare a personalității. În acest sens, un om inteligent și instruit trebuie să dispună de următoarele abilități:

-să opereze cu un anumit volum de informații care are la temelie un sistem de noțiuni sau categorii și să nu se limiteze doar la operarea cu cunoștințe fragmentare și deprinderi izolate;

-să țină cont de anumite standarde și norme, pe care le-a utilizat în cadrul unor abordări de concepere a lumii;

-să posede o proprie poziție cognitivă prestabilită-capacitatea de a utiliza cunoștințele dintr-un anumit domeniu într-un context mai larg de percepție a lumii, abilitatea abordării unor probleme particulare care rezultă din generalități(de exemplu: cunoașterea unor probleme de ordin social, arhitectural, istoric, comunitar ș.a.)

Suntem solidari cu cercetătorii, care abordează procesul de învățământ ca o penetrare a personalității pe terenul **socio-cultural comunitar**. Din această perspectivă, omul este activ, este în ascendentă pe calea cogniției, elaborează și perfecționează propriul sistem de modelare a lumii, pe de altă parte, personalitatea încadrată într-un anumit mediu social devine parte componentă a acestuia, acceptându-i normele, obiceiurile, deprinderile, valorificând modelul respectiv al lumii (al comunității în particular).

Procesul dialogului personalității cu mediul social este marcat și de faptul că, ea acumulează experiență în cadrul activității, contemplează realitatea, dezvoltă imaginația - fapt care, în final, dezvoltă gândirea abstractă, crearea căreia este în esență o prerogativă a învățământului. Formarea și dezvoltarea culturii individuale pe terenul cultural al societății este obiectul de cercetare a filosofiei învățământului. Așa dar, sistemul de învățământ este un fenomen complex și multiaspectual al vieții

sociale. Este un sistem care mediază personalitatea și cultura. Din această perspectivă putem evidenția: **sistemul tradițional și alternativ** de învățământ.

În opinia noastră, formarea unei personalități libere, mature din punct de vedere moral și spiritual, capabilă să ducă cu sine povara pentru destinele societății este oportunitatea unui sistem de învățământ care să întrunească integral, atât trăsături ale învățământului tradițional cât și particularități a celui alternativ, pentru că nu există încă nicio doctrină "corectă și unică posibilă", niciun anumit gen de educație - instruire - învățare exprimat printr-un anumit sistem de învățământ, care ar asigura interpretarea neeronată a unor valori și poziții vitale, a unor oameni sau grupuri de oameni.

În asemenea situație devine imperioasă o alegere logic - raționalizată a ideilor și doctrinelor filosofice din tezaurul teoretic, care ni l-a oferit trecutul și perioada actuală de timp, care trebuie valorificat în permanență. Mai mult ca atât, crearea unor noi sisteme de învățământ, trebuie să țină cont nu doar de abordări metodologico-filosofice, ci și de tendințele obiective de dezvoltare a societății, pentru care analiza problemelor prin prisma faptului ce există și ce ar trebui să existe în sfera reproducerii și a unor transformări calitative a resurselor umane în aspect socio-economic, socio-cultural și moral este deosebit de important.

Bibliografie:

1. Андреева И.Н. Философия и история образования: учеб. пособие.- М.: Мос. гор. пед. общество, 1999
2. Висьневский Ч. Философский анализ воспитательного процесса в условиях исторической трансформации. - Минск, 2003
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентиров. образоват.концепций).-М: ИтнтерДиалект, 1997
4. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования.-М: Логос, 2000
5. Dewey John. Democrație și educație, E.D.P.- București, 1980
6. Кантерев П.Ф. Избранное педагогические сочинения/ под.ред. А.М. Арсеньева. – М.: Педагогика, 1982
7. Cuznețov L., Vanuh N. Filosofia educației.-Chișinău, 2004
8. Лузина Л.М., Теория воспитания: философско-антропологический подход, Псков, 2000
9. Михайлов Ф.Т. Философия образования: ее реальность и перспективы //Вопр. философии.- 1999. №8
10. Михайлов Ф.Т. Образование и власть //Вопр.философии.-2003. №4
11. Нилл Александр. Саммерхилл- воспитание свободой. М.:Педагогика-Пресс, 2000
12. Peters R.S Ethics and education 5th. Edn., George Allen Ltd. London 1968
13. Jaspers Karl. Texte filosofice. Ed.Politica.- București, 1986
14. Штайнер Р. Искусство воспитания. Методики и дидактика. – М., Парсифаль, 1996